

СТАНОВИЩЕ

ОТ ПРОФ. Д.Ф.Н. СТИЛИЯН ЙОТОВ ЗА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

НА БОРЯНА СТОЯНОВА УЗУНОВА НА ТЕМА:

ЕЗИК, РАЗБИРАНЕ, СВЯТ

ХИМЕРИЧНОТО РАВНОВЕСИЕ В ХЕРМЕНЕВТИКАТА НА ХАНС-ГЕОРГ ГАДАМЕР В

ПЕРСПЕКТИВНОСТТА НА КАУЗАЛНОСТТА НА ДОНАЛД ДЕЙВИДСЪН

ПРОФЕСИОНАЛНО НАПРАВЛЕНИЕ – 2.3. ФИЛОСОФИЯ

(История на философията. Съвременна философия)

ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И НАУЧНА СТЕПЕН “ДОКТОР”

В качеството си на научен ръководител на Боряна Узунова имам предимството да познавам по-отблизо развитието на нейното изследване и кристализирането на тезите в дисертацията ѝ. Затова мога да потвърдя безрезервно оригиналността и самостоятелността на представения за публична защита текст. През цялото време тя ме е впечатлявала със своята неразколебаност и целенасоченост, със стремежа да огледа от всички страни становищата си, за да изглеждат те разбираеми и убедителни. Наред с това тя притежава завидната способност да се учи, да общува с колеги, които не пестят критика, но и да проявява смелост да устоява на свой и висок глас постиженията си. Затова от самото начало ще изтъкна, че тя има качествата на изграден млад учен, който познава и може да интерпретира ключови проблеми на съвременната философия, да ги анализира съгласно най-високи стандарти. В семинарите по съвременна философия, които Узунова водеше няколко години, тя е демонстрирала научна осведоменост и педагогически такт. А участието ѝ в научни проекти, в това число и като преводач на специализирана правно-философска литература, свидетелства, че може да работи в екип, че стриктно, навреме и творчески изпълнява поетите задължения.

Представената дисертация *Език, разбиране, свят. Химеричното равновесие в херменевтиката на Ханс-Георг Гадамер в перспективността на каузалността на Доналд Дейвидсън* е в обем от 270 стр., съпътства се от библиография на цитираната литература, наброяваща 113 заглавия, сред които 18 на български език, останалите – най-вече на английски. Структурата на изложението представя в пълнота и във взаимна връзка интерпретационните постижения на авторката, а авторефератът резюмира прецизно основните моменти на изследването. Текстът е написан на достъпен и ясен език, изводите са формулирани на базата на достатъчно доказателства и остават

открити за критика и по-нататъшно разгръщане. Похвален е начинът, по който са именувани отделните глави, чиято фигуралност подсилва усета за “интрига” в изложението. Наличието на самостоятелни публикации по темата на дисертацията покрива изискванията от Закона и Правилника на СУ и потвърждава, че научната публика е добре запозната с резултатите от проекта ѝ. Вътрешната защита на дисертационния текст пред катедра История на философията на СУ показва недвусмислено, че избраната за изследване тема привлича интересите на колеги с най-различен профил, а дисертантката умее да устоява позициите с вътрешна убеденост и по добре аргументиран начин. С което получи заслужено признание.

Преди да оценя онези приносни моменти, които смятам за най-важно постижение, искам специално да изтъкна актуалността на избора на изследователското поле и на подхода за решаването на проблеми в него. Всеки обзор на дебатите във философията от последното десетилетие на ХХ в. може да забележи, че по линия както на херменевтичката, така и на прагматическата философия настъпва стъписване и отрезвяване докъде може да доведе свободата на *интерпретацията* и какви са последиците от тази свобода за *истината*. В тази връзка не един и двама учени полагат усилия да се преосмислят същността и критериите на процеса, който наричаме *разбиране*. Кое то ги тласка и към нов прочит на по-стари, вече “класически” автори, иницирали лингвистичния обрат във философията през първата половина на ХХ в. Само за илюстрация ще посоча, че в този период, примерно, в разписа на лекциите в Свободния университет в Берлин Албрехт Велмер през 3-4 години предлага систематичен курс, в който акцентът пада върху авторите и понятията, имащи водеща роля в дисертацията на Боряна Узунова. Така че нейният проект се вписва във вихъра на най-разгорещени дебати, сред които заявява собственото си място благодарение на качествата си да предлага много добра реконструкция на чужди гледни точки и решения и да удържа собствена, критически осмислена позиция,

Първият принос в дисертацията, който искам да отбележа, е историко-философски. Той изпъква особено силно в първите две глави на дисертацията, в които се предлагат съответно реконструкция на концепцията на Х.-Г. Гадамер за философска херменевтика и сравнението ѝ с тази на Д. Дейвидсън за разбирането. По този начин имаме не само продуктивно сравнение между ученията на двама съвременници (двамата умират с разлика от една година), но и на два стила на философстване, за които се е наложило клишетото, че взаимно се изключват. На пръв поглед Гадамер и Дейвидсън принадлежат към традиции – наречени условно “континентална” и

“аналитична” – чиито представители не просто се критикуват взаимно до степен на неприязън (вземете Карнап и Хайдегер или Сърл и Дерида), но лансират и защитават радикално различни схващания за научност, за истина. Освен това, въпреки световната слава на двамата и жадната за събития медийна среда, дори в полето на академичните дискусии, липсва знаков сблъсък – на подиум или в печата – помежду им. Узунова изчерпателно, но и само в пет страници, показва в каква степен Гадамер и Дейвидсън проявяват лично интерес един към друг. Да, на този фон не липсват спорадични и маргинални опити за съпоставка, нещо повече – за обобщения относно предполагаема близост в моделите, разясняващи начина по който разбираме, относно необходимостта от специална “добронамерена” нагласа, с която да предположим и предпоставим валидността на един знаков фрагмент, за да можем да го разберем. Доколкото мога да преценя, библиографията съдържа всички значими публикации, в които имената на Гадамер и Дейвидсън стоят редом или в които става дума за пряко или непряко съвпадение на възгледите им.

Но дисертацията на Боряна Узунова е първият цялостен опит за съпоставка и за проверка, дали предполагаемата близост е съществена, на какво се дължи, какво е значението ѝ. Авторката е намерила сполучлив път, по който двата разнородни стила на континенталната и на аналитичната традиции във философията да говорят помежду си, да очертават общи проблеми и да споделят решенията си относно тях. А реализирането на замисъла, от своя страна, разкрива колко добре Узунова познава творчеството на Гадамер и Дейвидсън, дебатите, в които позициите им шлайфат профилите си. Ето как “задочната” среща помежду им се оказва една твърде реалистична хипотеза, ползотворен диалог, който в крайна сметка разбива на пух и прах клишето за несъизмеримост между херменевтически и аналитически начин на мислене във философията.

Фактически и двамата са тръгнали от идеята, че човешкият език е онова средство, с което мислите ни срещат действителността така, че в тях да уловим *разликата* между субективна и обективна (или надсубективна) валидност. И това е възможно тогава и само тогава, ако този език *функционира под формата на разговор*, на диалог или на комуникация. Освен това значенията на елементите от този език са свързани най-вече помежду си така, че благодарение на усета за неговата системна цялост имаме и *усета за свят*, както и притежаваме *картина на света*. Вярно, че в представата за езика при Гадамер твърде рано излиза на преден план характерът му на текст, а при Дейвидсън никога не изчезва ролята на възприятието и на наблюдението.

Далеч по-важно е, че споменатите и други различия могат да се заскобят и да не пречат, сравненото да се проведе по същество и едва тогава да дойде ред на разминаванията. Което Боряна Узунова предлага по един изключително удачен начин.

Няма да пропусна да отбележа, че прозорливият начин на оценка на чуждите интерпретации по темата, на техните заслуги и недостатъци правят силно впечатление. Това личи особено добре при анализите по темата, доколкото (абстрактните) теоретическите схващания на Гадамер и Дейвидсън са свързани с (конкретността) на практиката и в частност дали е адекватно схващането по този въпрос на Бьорн Рамберг (с. 171-181). За съжаление липсата на цитирано заглавие в библиографията пречи да се придобие представата, че за въпросния автор сравнението между Гадамер и Дейвидсън го занимава вече десетилетия.

Същото важи в още по-голяма степен за включването на част от дебатите около теорията на Дж. Макдаул в тъканта на дисертацията. Макдаул е не просто коментатор, а философ, чиито системни възгледи са обект на множество коментари. Не на последно място заради собствения му, съзнателен синтез на класически и съвременни, на аналитични и континентални позиции. Нещо повече, в теорията му Дейвидсън и Гадамер присъстват, бих казал, донякъде в “снет” вид. Това по своеобразен начин подчертава значимостта на начинанието, предприето в дисертацията на Боряна Узунова, но по-същественото е, че в сбитите си коментари към Макдаул и неговите критики тя потвърждава *по-общия смисъл от своето сравнение*. Гадамер и Дейвидсън символизират гигантското усилие на съвременната философия да намери път между Сцилата на антиметафизическата нагласа и Харибдата на релативизма.

Като *втори принос* бих отбелязал заемаването на позиция на ангажиращо предпочитание, направено на базата на убедителна критика и промислена аргументация. Узунова не само сравнява философските възгледи на Гадамер и Дейвидсън. Тя показва известни противоречия в решенията на философската херменевтиката и най-вече опасности от универсалното ѝ прилагане. При това не само като резюмира добре познати спорове относно идеологическия ѝ характер, водени още в края на 60-те години на ХХ в., или обвиненията в релативизъм и в загърбване на реализма. С помощта на собствено разработена понятийна опозиция – ролята на принципите на кохерентността и на кореспондентността – Узунова открива напрежение в самата сърцевина на херменевтическия проект. А чрез оригинален акцент върху понятието “свят” (и разликата с “околна среда”) тя очертава решение, което Гадамер

сякаш е следвал за да избегне въпросното противоречие, както и евентуалното отъждествяване на езика и самите неща.

Дотук философската херменевтика, макар да изглажда “под напрежение”, това може да ѝ се прости предвид продуктивността на интерпретациите и на разбирането, стимулирани от нея. Не така изглеждат нещата при повторното фокусиране на дисертацията върху философията на Дейвидсън и върху спецификата на контекстите, в които тя самата се ражда. В трета глава Узунова предлага вместо съпоставка с Гадамер пряка реконструкция на влиянието, което Куайн и американският прагматизъм са упражнили върху Дейвидсън. Това е правено, но безотносително към херменевтиката, също както Гадамер и Дейвидсън са сравнявани на фона на Хайдегер и Витгенщайн. Узунова предприема силен ход, тръгвайки директно от критиката на догмите в епистемологията, развита от Куайн и Дейвидсън, за да изтъкне резултата в полза на холизма, определящ значенията в един език. Именно това се оказва общият фон и знаменател на постпозитивизма, от една страна, и на херменевтиката, от друга. Нещо, което Рорти изрича на глас, а ние – както смята Узунова – трябва да предположим още при Дейвидсън. В тази реконструкция на идейното развитие и позицията на Гадамер като цяло намира полагащото му се място в общата нагласа срещу епистемните догми (с. 200-204), и ключови понятия като херменевтически диалог и предсхващането за завършеност – своите аналози в радикалната интерпретация и добронамереността (с. 204-215).

На фона на това детайлно паралелизиране между двете философии Узунова нанася финален щрих с помощта на вече използваната при Гадамер двойка принципи – на кохерентността и на кореспондентността – за да покаже, че проектът на Дейвидсън предлага по-добро обяснение за кореспондентност на езика, признавайки ролята на каузалността, която играе в познанието и поведението ни. Впрочем, не без уговорки, както може да се види в анализите на Макдаул относно същината на каузалността. Важното е, че решението на Дейвидсън е не толкова редуccionистко като това на Куайн, но и запазва идеята, че в основата на езиковата ни практика и на познанието се съдържа и нагласа в трето лице – нагласа на наблюдение. Тя подсказва, че убежденията ни не са само езиково опосредени, а и каузално предизвикани. Нещо, от което херменевтиката бяга, търсейки нормативността на езика в самия него и в традицията, която го управлява. По този начин философията на Дейвидсън избягва опасността от хипостазиране на езика, което изкушава всяка херменевтика. Тя се въздържа от претенцията, че участието в диалог трябва да трансформира и разговарящите и приема,

че е достатъчно в комуникацията те да могат да коригират възгледите си, да разграничат субективното от обективното в тях. Така триадата от заглавието на дисертацията се разпада на две и, от едната страна, за езика се оказва по-важна връзката с разбирането между хората, от другата – връзката на езика с осмислянето на споделения свят, т. нар. сливането на хоризонти. В единия случай на преден план излиза самата комуникация, в другия – явяването на света чрез езиково споделено мислене.

Това, струва ми се, обяснява и склонността на Дейвидсън да привижда конвенционализъм и в херменевтиката на Гадамер, какъвто констатира недвусмислено при М. Дамет и предполага дори при Л. Витгенщайн. В тази връзка е и питането ми към Боряна Узунова, какво е отношението на Дейвидсън към теорията за лингвистичните игри, на които обръща внимание в главата, посветена на Гадамер.

Съвместните ми публикации с Боряна Узунова касаят участието ѝ като преводач и не представляват конфликт на интереси с оглед настоящия дисертационен труд. Нямам публикации.

Заключение. Като имам предвид изброените достойнства на дисертационния труд на Боряна Стоянова Узунова, задълбочеността на познанията ѝ в областта на направените изследвания и уменията ѝ да защитава направените изводи, давам своето положително становище и еднозначно смятам, че журито трябва да ѝ присъди единодушно научно-образователната степен “доктор”.

Изразител на становището

София, 06 юни 2018 г.

(проф. дфн Стилиян Йотов)
катедра История на философията
СУ „Св. Климент Охридски”